

активізації національного потенціалу та консолідації громадян в єдиний народ.

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. - К., 1997. 2. Конституції нових держав Європи та Азії. - К., 1996. 3. Кармазіна М.С. Ідея державності в українській політичній думці (кінець XIX - початок XX століття). - К., 1998. 4. Колотило В.В. "Державна" і "державницька" ідеології: проблеми визначення і співвідношення понять// Мультиверсум. Філософський альманах. - К.: Центр духовної культури, - 2005. - № 49. 5. Лісовий В. Культура - ідеологія - політика. - К., 1997. 6. Михальченко М. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. - Дрогобич, 2004. 7. Михальченко М. Україна доби межичасся: Блиск та убозтво куртизанів. - Дрогобич: Вид. фірма «Відродження», 1998. 8. Мельник В. А. Государственная идеология Республики Беларусь: концептуальные основы - 4-е изд., испр. и доп. - Минск: Тесей. 2007. 9. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького; [Упоряд. Ю.І. Римаренко; Редкол.: Ю.І. Римаренко (відп. ред.) та ін.] - К.: Генеза: Довіра, 1996. 10. Охрімович Ю. Розвиток української національно-політичної думки. - Нью-Йорк, 1965. 11. Полохало В. Нуждается ли Украина в "сильной государственной идеологии"? // Экспресс. - 2001. - 7 окт. 12. Римаренко Ю.І. Державницька ідея // Українське державотворення: невитребуваний потенціал: Словник-довідник / За ред. О.М. Мироненка. - К.: Либідь, 1997. 13. Салтовський О.І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку XX сторіччя). - К., 2002. 14. Старосольський В.Й. Теорія нації. - Нью-Йорк, 1998. 15. Таран В. Ідеологія перехідного суспільства: (соціально-філософський аналіз ідеологічного процесу в пострадянській Україні). - Запоріжжя, 2000. 16. Чудинова И. Идеология и политика // Социально-гуманитарные знания. - 1999. - № 4. 17. Яковлев А. Государственная идеология. - Калуга, 2001. 18. Grossman R. H. S. Plato To-Day. London, 1937. P. 71.

М. С. Гупор

ХРИСТИЯНСЬКО-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ – ІДЕОЛОГІЧНА ТА ПОЛІТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ

Аналіз і дослідження діяльності християнсько-демократичної партії України. Політичний інтеграційний процес християнських демократів у європейську спільноту.

Ключові слова: християнська демократія, християнські принципи, європейська інтеграція.

20 червня 1992 року відбувся Установчий з'їзд Християнсько-демократичної партії України. З'їзд проходив в м. Києві в Будинку Архітекторів України.

В роботі з'їзду взяли участь 139 делегатів, які представляли інтереси майже 6 тисяч членів Християнсько-демократичної партії України із 12 областей [1. С.1].

На адресу Установчого з'їзду надійшло 28 привітань від християнсько-демократичних партій Європи, міжнародних християнських організацій.

На з'їзді з вітальним словом виступи: від Інтернаціоналу Християн демократів - професор Емануель Коппігерс; від грецької партії «Нео демократія» –Теодорас Кассіміс, від Християнсько- демократичної партії Норвегії- Густав Хуссан, від Російського Християнсько-демократичного Союзу-Віталій Савицький, від Християнсько-демократичного фронту Молдови- Дмитро Осипов, від християнських профспілок Бельгії –Пілип Джоахім.

У своєму вітальному виступі Гуннар Хуссан зокрема сказав:

« Радий Вас вітати з початком роботи з'їзду ХДПУ. Це велика подія в житті вашої країни. Ми бачимо високоосвічених людей, які займаються політикою. ХДПУ має всі шанси бути домінуючою політичною силою, бо Україна – християнська держава. Добре, що Ви активно розробляєте концепцію виходу України із економічної кризи і концепцію національної безпеки [2. С.3].

На з'їзді було прийнято заяву про необхідність побудови суспільного життя в Україні на християнських морально-етичних цінностях. В ній наголошувалось: «ХДПУ вважає, що найголовнішим обов'язком України та інших держав має бути безкомпромісна боротьба проти ідеології та практики більшовизму у будь-яких їх видах і проявах. Не можна забувати, що за десятки років комуністична ідеологія деформувала свідомість мільйонів людей, вразивши людські душі бацилами тоталітарного мислення, бездуховності, ворожнечі і люмпенізації» [12.С.2].

Християнські демократи вважали, що суспільна гармонія і стабільність в Україні можливі при умові, якщо засадами суспільного устрою стануть ідеї гуманізму, демократії та громадянської злагоди, суттю яких є християнський світогляд.

«ХДП України буде домагатися, щоб християнське світосприйняття здійснювало свій благотворний вплив на усі сфери суспільного життя в українській державі. В його утвердженні запорука суспільного прогресу і добробуту Вітчизни, подолання залишків комуністичної ідеології у свідомості її громадян [3. С.3].

Щодо співпраці з політичними партіями і рухами в Україні, християнські демократи висловили чітку позицію з цього приводу: «ХДПУ буде співробітничати з громадсько-політичними партіями і рухами, які керуються у своїй діяльності загальнолюдськими цінностями, стоять на засадах побудови незалежної, демократичної і соборної України, поважають права та свободи усіх громадян нашої держави [4. С.4].

В заяві про засади воєнно-політичного співробітництва України з демократичними державами, ХДПУ зазначає наступні форми військово-політичного співробітництва:

- укладення угод та союзів, які не були б спрямовані проти НАТО, з державами Центральної та Східної Європи, що не входять до Північно-Атлантичного Союзу;

- ХДПУ вважає, що розвиток відносин України з НАТО є центральним, найбільш важливим компонентом воєнної політики нашої держави [5. С.5].

На з'їзді із доповіддю, «Ситуація в Україні і навколо неї. Завдання ХДПУ на сучасному етапі», виступив голова ХДПУ Віталій Журавський. Розпочинаючи свій виступ він сказав: «Національно-визвольні сили України ще не здобули перемоги над імперією, а демократичні – над метастазами комунізму. Хай нікого не заколисують результати референдуму 1 грудня 1991 року. 93% тих, що проголосували за незалежність України - це не є результат перемоги національної ідеї в свідомості людей. Вирішальну роль відіграла споживацька психологія, більшість з чисто економічних міркувань прорахувала, що в незалежній Україні швидше можна буде задовільнити свої матеріальні потреби» [7. С.9].

Журавським піднімається питання про відновлення національної свідомості українців, як головного фактора державотворення: «Зворотній процес відновлення національної свідомості це тривалий і болючий процес. Екстремістські, волюнтаристські заходи його здійснення можуть привести до протилежних результатів. Тільки терпеливе і поважливе ставлення, поміркованість, виваженість і гуманістичні принципи сприятимуть демократизації України [8.С.10].

Ставлення до виконавчої влади і Президента з боку ХДПУ в баченні В.Журавського було таке: «Той, хто робить добро Україні, ми з ним, його підтримуємо, не залежно від його минулого. Той, хто вчиняє зло, ми його критикуємо і боремось, теж не залежно від його минулого...Щодо команди Фокіна - повна її відставка. З таким урядом економічних реформ не здійснити. І ми всіляко підтримуємо позицію Руху та інших демократичних організацій в цьому питанні» [9.С.11-12].

Позиція Християнсько-демократичної партії України стосовно Співдружності Незалежних Держав (СНД) була однозначна: «...перебування в СНД є несумісним з побудовою незалежної Української держави» [10. С.12]. Пояснення ХДПУ ґрунтувались на тому, що шовіністичні сили Росії бажали використати СНД в своїх амбітних цілях. Відноси України, на думку ХДПУ, з колишніми союзними республіками повинні виходити з наступного: «... повне і безумовне визнання нашої держави, відмова від будь-яких зазіхань на територіальну цілісність і національну єдність України...» [11. С.12-13].

На з'їзді з доповіддю «Ідеологічна основа Християнсько-демократичної партії України» виступив кандидат економічних наук В.Єремко. Він ґрунтовно виклав постулати демократії і християнської філософії, які покладені в основу політичної доктрини ХДПУ. В.Єремко зокрема сказав: «В першу чергу, це розуміння того факту, що стимулом устремління людини до кращої долі ми вважаємо духовне начало. По- друге, це ідея про підпорядкованість політичної діяльності моральним нормам, про неприйняття подвійного стандарту в поведінці, про осуд притаманного прагматизмові традиційного відокремлення політики від моралі, в результаті чого політика стає мистецтвом, де все вирішують міркування доцільності, а мораль застосовується лише в приватному житті. [13. С.12-13].

З приводу Установчого з'їзду Християнсько-демократичної партії України газета «Молода гвардія» писала: «...безперечно доля християнської

демократії в Україні залежатиме від ХДПУ. Адже саме вона взяла за вірець ідеї християнсько-демократичного руху Заходу, який вже давно продемонстрував свою силу» [14].

З перших днів на посаді Голови ХДПУ В. Журавський займається питаннями налагодження зв'язків з міжнародними політичними колами.

В серпні 1992 року на запрошення Демократичної партії США В.Журавський відбув до Америки на з'їзд Демократичної партії. Під час поїздки В.Журавський мав нагоду зустрітися з Президентом США Джорджем Бушем і кандидатом у Президенти Клінтоном. В інтерв'ю газеті «Київ Вечірній» Журавський сказав: «Зустрічаючись з Президентом Бушем, кандидатом у Президенти Клінтоном, конгресменами, я все більше переконувався у тому, що нашим дипломатам, українським засобам масової інформації треба ще дуже багато попрацювати для того, щоб Україна перестала бути для світу «тера інкогніта». Після привласнення Росією всіх засобів масової інформації колишнього Союзу ця преса захищає виключно інтереси господаря. Вона зацікавлена в тому, щоб американський бізнес пішов у Росію. І вона часто подає інформацію про Україну в викривленому, спотвореному стані. А що ми можемо протиставити? Та нічого. Бо у нас практично немає журналістів в Америці» [15].

В березні 1993 року в посольстві США в Україні відбулась зустріч керівництва посольства і представників Християнсько- демократичної партії України. Надзвичайний і Повноважний Посол США в Україні Роман Попадюк і перший секретар посольства Джон Степанчук цікавились структурою партії, її відношенням до парламенту, уряду, міжнародних зв'язків. Голова партії В.Журавський дав оцінку ситуації в Україні, розказав про участь ХДПУ в політичному житті, побудові незалежної правової держави. На цій зустрічі обговорювалось питання ратифікації Україною договору СТАРТ-1 по ядерному роззброєнню [16].

В травні 1993 року група активістів Християнсько-демократичної партії побувала з візитом у штаб-квартирі НАТО в Брюсселі, де мала зустріч з представниками цієї організації. З цього приводу В.Журавський зазначив: « Кілька років тому того, хто наважився б потеорезувати на цю тему, неодмінно помістили б до в'язниці чи божевільні... Я переконаний, що у НАТО про Україну знають значно більше, ніж в Україні про НАТО. Чи не тому можна почути у нас не виважені і необгрунтовані оцінки, а інколи емоційно-поспішливі висновки» [17].

18 грудня 1993 року В. Журавський, виступаючи на з'їзді офіцерів України, акцентував увагу на тому, що перемога жириновських і зюганових на виборах в Державну Думу Росії є смертельною небезпекою для України. Небезпека, на його думку, полягала не в тому, що вони здобули чимало місць в новому парламенті Росії, а в тому, що прийнято нову Конституцію Росії під нового фіурера, нового диктатора – Жириновського. В. Журавський вважав, що при лобій трагічній ситуації з Єльциним, посаду Президента Росії може посісти Жириновський [18, с. 40].

Журавський звернув увагу делегатів з'їзду на наступному: «ХДПУ –

перша українська партія, яка відчинила двері НАТО і поставила питання про вступ до цієї організації. Зараз потреба в цьому зросла, стала ще більш нагальною. Ми розглядаємо НАТО як гарант нашої національної безпеки» [19, с. 40-41].

В 1995 році світ, затамувавши подих, стежив за трагічними подіями на Кавказі. Регулярна армія Російської Федерації, сухопутні сили, бронетанкові частини, артилерія, десантники вели повномасштабні бойові дії проти чеченців. З цього приводу В.Журавський писав: « Акція в Чечні навряд чи посилить авторитет і додасть популярності президентові Росії. Кривава акція в Чечні не дала Єльцину нових союзників, окрім Жириновського, Баркашова та Невзорова, зате відібрала старих надійних і перевірених російських демократів. Коло нових союзників характеризує нинішнє політичне обличчя самого президента. І на це варто звернути увагу світової громадськості» [20].

Конституційний процес в Україні розпочався від дня прийняття Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990року. А до утворення Верховною радою Комісії з підготовки нової Конституції України було ухвалено ряд законів на реалізацію Декларації, які були враховані під час розроблення Основного Закону. Виходячи з основних засад Декларації, було підготовлено Концепцію нової Конституції України, схвалену Верховною Радою 19 червня 1991р. З цього часу почався новий етап конституційного процесу в Україні.

Власні проекти Конституції першими підготували і опублікували в пресі Християнсько-демократична партія України та Конгрес українських націоналістів. Згодом із своїми проектами виступили Українська республіканська партія та депутатська фракція «Комуністи України – за соціальну справедливість і народовладдя» [21].

Проект Конституції, підготовлений ХДПУ, був офіційно внесений у порядку законодавчої ініціативи до Верховної Ради України [22].

Даний проект був концептуально новим у багатьох суттєвих параметрах. Щодо основних засад Української держави, передбачених проектом, то варто звернути увагу на такі суттєві положення:

- Україна закріплюється як незалежна демократична правова держава, утворена на основі суверенного самовизначення української нації;
- українську націю, як політичний інститут, складають всі громадяни України незалежно від їхнього етнічного походження [23].

Світовий досвід доказує, що найкраще структурують суспільство політичні партії. Неврегульованість правових питань їх діяльності в Україні згубно впливало на побудову демократичної держави. ХДПУ запропонувала новий проект Закону про політичні партії.

З нагоди представлення цього Закону ХДПУ провела прес-конференцію. На прес-конференції В.Журавський сказав: «...потреба в такому законі – надзвичайна. Адже зараз існує недостатня урегульованість правових питань діяльності політичних партій. Проект Закону «Про політичні партії», розроблений членами ХДПУ, враховує дію українського законодавства,

також світовий та європейський досвід» [24].

В 1996 році Християнсько-демократична партія України розробила проект Закону «Про вільність віросповідання і релігійну діяльність». Як зазначав В.Журавський, «Він пропонується на якісно нових концептуальних засадах. Такий Закон повинен стосуватись не всієї сфери вільності совісті, а лише вільності віросповідання як одного з найважливіших загальнолюдських прав» [25, с. 6-7].

Проекти нової Конституції України, законів «Про вибори до національних зборів України», «Про політичні партії в Україні», «Про вільність віросповідання і релігійну діяльність» були подані в якості законодавчої ініціативи до парламенту членами ХДПУ від християн-демократів. «Ця робота, – писав В. Журавський, – наш внесок в побудову правового фундаменту нової політичної системи України» [26, с. 6-7].

12 січня 1995 року Християнсько-демократична партія України виступила із заявою з приводу спроб відновлення СРСР прокомуністичними силами. ХДПУ зазначила, що комуністичні сили в Україні розпочали і продовжують збирати підписи серед громадян України за відновлення СРСР.

Такі дії комуністів християнські демократи вважали брутальним порушенням Конституції України та Кримінального кодексу України.

В статті «Замах на українську державність» В.Журавський писав:

«Тільки незалежна Україна зможе повернути своєму народові, його історію, культуру, національну свідомість...Державна незалежність, крім того, дає можливість для встановлення взаємовигідних стосунків і з іншими державами світу, можливість входження України до світового співтовариства як великої європейської держави» [27].

Протягом 1997 року за ініціативи ХДПУ було проведено 8 науково-практичних конференцій, присвячених вивченню історії, сучасного стану та пошуку шляхів оптимізації життєдіяльності християнських конфесій України. У конференціях приймали участь науковці провідних вузів України, народні депутати України Валерій Бабич, Сергій Кириченко, Віктор Худомака, представники усіх релігійних конфесій України [28, с. 65-85].

На початку лютого 1998 року відбулась зустріч папи римського Івана Павла II з представниками Християнсько-демократичної партії України – В. Журавським, Олександром Абдуліним і Сергієм Весіловим. Папа римський високо оцінив зусилля України, направлені на укріплення своєї незалежності. Він також висловив підтримку ХДПУ, яка проводила роботу по гармонізації міжконфесійних відносин в Україні [29].

25 жовтня 1997 року відбувся IV позачерговий з'їзд Християнсько-демократичної партії На з'їзді було присутніх 790 делегатів із 820 обраних делегатів від 24627 членів ХДПУ [30.С.19].

На з'їзді Головою ХДПУ В.Журавським було зачитано проект виборчої програми Християнсько-демократичної партії України – «Шлях до Бога, заможності, процвітання».

Програма складалась із 6 розділів. В першому розділі, «Духовність народу і особи – стратегічна мета ХДПУ», зокрема сказано: «Ми, християни-

демократи, хочемо розбудувати суспільство національно свідомих патріотів, людей духовно і соціально відповідальних перед Богом і народом, що мають даний Богом дар примножувати багатства держави і суспільства чистими руками в ім'я всезагального добра, процвітання України, здоров'я і щастя наших дітей, онуків» [31. С.11].

В другому розділі «Політика і християнська мораль» зазначено: «Зміцнення інститутів громадянського суспільства, розвиток місцевого самоврядування, відродження духовності, моральності і самобутності українського народу, забезпечення вільного розвитку кожного етносу на основі поваги національних і конфесійних особливостей – є важливими напрямками нашої політики»[32. С.12].

Головним гаслом ХДПУ в економічній сфері було таке: «Що добре для українського виробника, то добре для України!» [33.С.13].

В питаннях соціальної політики ХДПУ вважала, що соціальна політика може бути ефективною, якщо держава в своїй діяльності зможе втілити біблійські заповіді про справедливість. «Справедливість – це рівні права для всіх, рівність всіх перед законом, повага до честі і гідності кожної людини, для сильних і слабких» [33.С.13].

В четвертому розділі «Соціальна сфера і охорона здоров'я» зокрема було сказано: «В умовах, що склалися в Україні, ми відстоюємо:

- соціальний захист уразливих верств населення: жінок, молоді, дітей, пенсіонерів та працевладатних» [34. С.13-14].

12 червня 1999 року в м. Києві відбувся VI з'їзд Християнсько-демократичної партії України. Головним завданням з'їзду було висунення кандидатом у Президенти України Леоніда Даниловича Кучму.

Делегати VI з'їзду ХДПУ прийняли резолюцію. «Делегати 6-го з'їзду Християнсько-демократичної партії України обговоривши політичну ситуацію, що склалась в країні, а саме: наявність чисельного електорату лівих сил і високого рівня протестного електорату, що вміло експлуатується антидержавними прокомуністичними силами, зваживши шанси на перемогу у виборах всіх можливих претендентів у кандидати в Президенти України, усвідомлюючи, що християни-демократи повинні сприяти єднанню демократичних сил, що Президентом України має бути людина, яка гарантуватиме продовження розпочатого курсу соціально-ринкових змін» [35]. 6-й з'їзд Християнсько-демократичної партії України ухвалив висунути Кучму Леоніда Даниловича у кандидати в Президенти України.

14 липня 2004 року в Києві відбувся IX позачерговий з'їзд Християнсько-демократичної партії України. В його роботі взяли участь понад 500 делегатів з'їзду, представники багатьох політичних партій та громадських об'єднань, працівники засобів масової інформації.

З'їзд розглянув питання про підтримку кандидатури на посаду Президента України Прем'єр-міністра України Януковича Віктора Федоровича. «Підтримка його кандидатури на виборах, подальша тісна співпраця сприятимуть одній з основних цілей ХДПУ – в нове тисячоліття партія прагне внести і нову філософію взаємовідносин в суспільстві,

не протистояння, а довіри» [36]. З'їзд одностайно вирішив підтримати кандидатуру Віктора Федоровича Януковича на посаду Президента України.

24 грудня 2005 року у Києві відбувся міжпартійний з'їзд, за результатами якого було створено новий виборчий Блок народно-демократичних партій (Блок НДП). Народно-демократична партія, Християнсько-демократична партія України, Християнсько-ліберальна партія України, Демократична партія України заявили, що об'єднались щоб покласти край безладу й повернути українському народові впевненість у власних силах.

В IV розділі Програми Блоку народно-демократичних партій було заявлено: «Україна – частина європейської цивілізації, рівноправний учасник політичних і економічних інтеграційних процесів. В основі європейської єдності – одвічні християнські цінності, гуманістичні ідеї прав людини, громадянського суспільства і правової держави, реального народовладдя. Європейський вибір України – свобода та справедливість, світова культура, демократичні традиції» [37].

Можна зробити висновок. Християнсько-демократична партія України, з часу свого створення, завжди в своїй діяльності послугоувалась гуманістичними, загальнолюдськими, християнськими принципами і цінностями. Християни-демократи вважали, що стрижнем стратегії економічного та соціального розвитку має стати створення реальних передумов вирішення основного геополітичного завдання нашої держави – вступу України до Європейського союзу.

1. Прес-бюлетень Християнсько-демократичної партії України №1 / підготовлено: Володимир Федько-голова, Павло Донченко, Володимир Єременко.- 1992.-червень. **2.** Там само. – С. 2. **3.** Там само. – С. 3. **4.** Там само. – С. 4. **5.** Там само. – С. 5. **6.** Там само. – С. 7. **7.** Там само. – С. 9. **8.** Там само. – С. 10. **9.** Там само. – С. 11-12. **10.** Там само. – С. 12. **11.** Там само. – С. 12-13. **12.** Прес-бюлетень Християнсько-демократичної партії України №2 / підготовлено Володимир Федько-голова, Павло Донченко, Володимир Єременко.- 1992.-червень. **13.** Там само. – С. 12-13. **14.** Андрій Голова У цієї партії є перспективи, причому, вельми непогані // Молода гвардія. – 1992. – 26 червня. **15.** В. Журавський В Америці нас майже не знають // Київ Вечірній. - 1992. - 27 серпня. **16.** Андрійчук А. ХДПУ проявляє активність. Дипломатическую // Голос України. – 1993. 5 травня. **17.** Журавський В. НАТО живе і помирати не збирається // Українська газета. –1993.- 27 травня-2 червня. **18.** Журавський В. За віру і волю/ Виступ на з'їзді офіцерів України.-К.: -Юрінком. –1994.- С.40. **20.** Журавський В. Деякі уроки Чечні // Вечірній Київ. – 1995. – 18 січня. **21.** Журавський В.С. Коли суспільство структуровано.- К.: Логос, 1996.-С51. **22.** Партії народилось 38, але тільки одна народила проект Закону « Про політичні партії» // Демократична Україна. – 1995. - 18 лютого. **23.** Там само. **24.** Там само. **25.** Правова основа нової політичної системи України/ Ред. А.Р Мацок. – К.: Логос. - 1996.- С.6-7. **26.** Там само. – С.6-7. **27.** Журавський В. Замах на українську державність // Час –ТІМЕ.- 1995.- 26 січня. **28.** В.С.Журавський Бог і Україна. – К.: -Логос, 1997.- С. 65-85. **29.** Інформаційне повідомлення Руководители всех конфессий, объединяйтесь! // Независимость. – 1998.- 27 лютого. **30.** Протокол IV позачергового з'їзду християнсько-демократичної партії України.- 1997.-25 жовтня. **31.** Там само. – С. 11. **32.** Там само. – С. 12. **33.** Там само. – С. 13. **34.** Там само. – С. 13-14. **35.**

Резолюція 6-го з з'їзду Християнсько-демократичної партії України.- 1999.-12 червня.
36. Інформаційне повідомлення прес-служби ХДПУ- 2004.-14 липня. 37. «Знаємо ЯК»
– Програма Блоку народно-демократичних партій.-Україна і Світ.-2006.-17 січня.

С. Є. Кальян

КОНЦЕПЦІЯ «ДУХОВНОГО СІОНІЗМУ» АХАД-ГААМА

На основі ряду праць Ахад-Гаама, написаних у 80-х – 90-х роках ХІХ століття, аналізується його концепція «духовного сіонізму», висвітлюється позиція мислителя щодо майбутнього єврейської нації.

Ключові слова: «духовний сіонізм», єврейська нація, національна ідея, «політичний сіонізм»

Обґрунтовуючи ідею існування єврейства як нації – релігійної чи політичної – та осмислюючи її майбутнє, інтелектуальні провідники пропонували різні варіанти цього майбутнього. Останнє знайшло відображення у виокремленні двох пануючих в єврейському інтелектуальному середовищі ідей. Зокрема, розвитку набула ідея єврейства як «духовної нації». Її творцем став «духовний сіоніст» Ахад-Гаам. Він ратував за створення «духовного центру», який мав постати на Святій Землі. До такого переконання мислитель йшов довго. Якщо проаналізувати його творчість, починаючи з кінця 80-х років ХІХ століття, то з'ясуємо, що проблеми нації обмірковувалися Ахад-Гааом у цілому ряді публіцистичних праць, серед яких виділимо такі, як «Не тим шляхом» (1889), «Нарікання друга» (1890), «Людина в своєму шатрі» (1891), «Закон і милосердя» (1891), «Передчасне і спізніле» (1891), «Два світи» (1892), «Жрець і пророк» (1893), «Рабство у свободі» (1893), «Вчення серця» (1895), «Держава євреїв і «нужда євреїв» (1897), «Національна етика» (1899) та інші.

Несприймаючи зауваження тих, які переконували, що євреї «більше не є окремою нацією», а релігія – «той єдиний зв'язок», що ще скріплює їх, Ахад-Гаам твердив, що «в нас самих, які відчувають у собі свою єврейську національність, усяка спроба заперечення, шляхом чисто зовнішніх доказів, того, що ми внутрішньо відчуваємо, викликає тільки заслужений сміх» і ставив запитання – «чим же ми гірші від інших народів та племен?» [1, с.106]. Розуміючи, що «не гірші», Ахад-Гаам формулював завдання – «направляти нашу діяльність на оживлення сердець», на посилення волі до «національного життя» [1, с. 115].

Він відзначав позитивні риси євреїв, виділяючи серед них такі, як єдність, добродійність, співчуття, повага до батьків та вчителів, турбота про суспільне благо, а також, що показово, вказував як на позитив на вміння звертатися зовні за заступництвом. Проте це вміння, на переконання Ахад-Гаама, євреї втратили [2, с. 116].

Твердячи, що основним питанням, яке вимагає рішення, є питання